

 AKRA Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi (AKRA)	Akra Journal of Culture Art and Literature (AKRAJOURNAL)	
Yıl 14, Year 14, Cilt 14, Volume 14, Sayı 38, Issue 38, Ocak 2026, January 2026 e issn: 2687-6361		
Özgünlük kontrolü		Authenticity process
DOI: 10.31126/akrajournal.1831362		
Makale türü: Araştırma makalesi		Article type: Research article
Geliş tarihi	27.11.2025	Submitted date
Kabul tarihi	26.01.2026	Accepted date
Elektronik yayın tarihi	Ocak 2026	Online publishing date
Atıf Bilgisi / Reference Information <i>Recep Kılıç (2026). “Hür Zirveler” Hikâyesi Üzerine Bir Zihniyet ve Özgürlük Tahlili. Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi AKRA / Akra Journal of Culture Art and Literature, AKRAJOURNAL / 2026 / C.14 / S. 38 / s. 513-527</i>		

“HÜR ZİRVELER” HİKÂYESİ ÜZERİNE BİR ZİHNİYET VE ÖZGÜRLÜK TAHLİLİ

Dr. Recep KILIÇ*

Öz: Özbek yazar O’ktam Hakimali’nin *Hür Zirveler* (Ҳур Ҷоққилар, 1989) adlı hikâyesi, kartal motifini merkeze alarak esaret, özgürlük ve toplumsal baskı temalarını çok katmanlı bir sembolik yapı içinde işler. Hikâye, bir yandan Türk kültüründe hürriyet ve yüceliğin simgesi kabul edilen kartal figürü üzerinden bireysel özgürlük arzusunu görünür kılarken, diğer yandan Sovyetler Birliği’nin son dönemlerindeki ideolojik baskı ortamını dolaylı biçimde yansıtır. Bu çalışmanın amacı, *Hür Zirveler* hikâyesini “zihniyet” kavramı etrafında çözümleyerek, metnin arka planında işleyen toplumsal ve ideolojik kodları ortaya koymaktır. Çalışmada Karl Mannheim’ın ideoloji ve ütopya, Max Weber’in otorite ve toplumsal zihniyet, Norbert Elias’ın uzun erimli uygarlık süreci ve Terry Eagleton’ın ideoloji kuramı açısından geliştirdiği yaklaşımlar kuramsal çerçeve olarak kullanılmıştır. Yöntem olarak Şerif

*Bir kuruma bağlı değil / ORCID ID: 0000-0002-3169-7862

Aktaş'ın anlatmaya dayalı metin tahlili esas alınmış; olay örgüsü, kişiler kadrosu, zaman, mekân, tema, tekrarlar ve dil-anlatım unsurları zihniyet odaklı bir metin çözümlemesine tabi tutulmuştur. Zaman ve mekân unsurlarının da bu ideolojik çatışmayı destekleyecek biçimde kurgulandığı; dil ve anlatımın yoğun sembolizm ve tekrarlarla özgürlük-esaret gerilimini derinleştirdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: O'ktam Hakimali, Hür Zirveler, Özbek edebiyatı, Zihniyet analizi, Özgürlük teması.

AN ANALYSIS OF THE STORY "HÜR ZİRVELER" IN TERMS OF MENTALITY AND FREEDOM

Abstract: Uzbek writer O'ktam Hakimali's story *Hür Zirveler* (*Хур Чоққилар* 1989) centers on the eagle motif to explore themes of captivity, freedom, and social oppression within a multi-layered symbolic structure. On the one hand, the story makes visible the desire for individual freedom through the figure of the eagle, which is considered a symbol of liberty and grandeur in Turkish culture, while on the other hand, it indirectly reflects the environment of ideological oppression in the final years of the Soviet Union. The aim of this study is to analyze the story of Free Peaks around the concept of "mentality" and to reveal the social and ideological codes at work in the background of the text. The approaches developed by Karl Mannheim on ideology and utopia, Max Weber on authority and social mentality, Norbert Elias on the long-term process of civilization, and Terry Eagleton on ideology theory are used as the theoretical framework in this study. Şerif Aktaş's narrative-based text analysis was adopted as the method; the plot, cast of characters, time, place, theme, repetitions, and language-narrative elements were subjected to a mindset-focused text analysis. It was determined that the elements of time and space were constructed in a way that supported this ideological conflict; language and narration deepened the tension between freedom and captivity through intense symbolism and repetitions.

Keywords: O'ktam Hakimali, Hür Zirveler, Uzbek literature, Mentality analysis, Freedom.

Giriş

Oktam Hakimali, Özbek yazarıdır. Hakkındaki biyografik bilgiler sınırlı olmakla birlikte, yazarın 1939 yılında Taşkent'te doğduğu, Taşkent Tiyatro ve Güzel Sanatlar Enstitüsü'nün oyunculuk bölümünden 1965'te mezun olduğu ve ilk hikâyesini 1976'da *Şark Yıldızı* dergisinde yayımladığı bilinmektedir (Ziyouz). Yazarın ilk hikâyesi "Küçük Hane" bu dergide okurla

buluşmuştur. Hakimali, hikâyelerini bir araya topladığı *Ҳур Ҷоққилар* adlı eserini 1989 yılında Taşkent’te Gafur Gulâm Edebiyat ve Sanat Neşriyatı’ndan yayımlamıştır. Kitapta yer alan 22 hikâyeden biri olan “Hür Zirveler” (Hakimali 1989), hem hacmi hem de kitaba adını vermesi bakımından özel bir konumdadır. Bunun yanı sıra yazarın “Bahar Yakında” (1977), “Nevbahar” (1980), “Hasret” (2003), “Arınmadan Sonraki Hayat” (2007) ve “Bilinmeyen Kuş” (2008) adlı eserleri de yayımlanmıştır. Hikâye, Türk ve genel Türk dünyası kültüründe hürriyet, yücelik ve kudretin sembolü olan kartal figürü etrafında şekillenir (Çobanoğlu 2012: 87). Ancak burada kartal, yalnızca mitolojik bir güç simgesi olmaktan çıkar; esaret, ihanet, toplumsal baskı ve kimlik krizi gibi temaların yoğunlaştığı bir anlatı odağı hâline gelir. Kartalın insan tarafından esir alınması, av için eğitilmesi, ardından efendisine başkaldırarak gözlerini oyması ve sonrasında kendi türü tarafından da “hain” ilan edilip dışlanması, çok katmanlı bir zihniyet tartışmasına imkân verir.

Sovyetler Birliği’nin çözülme sürecine girdiği 1980’li yılların sonlarında kaleme alınan hikâye, doğrudan politik söylemlerle değil, sembolik düzlemde kurduğu kartal-insan ilişkisi üzerinden özgürlük, tahakküm ve kolektif zihniyet meselelerini gündeme getirir. Siyasi baskı ortamında edebî metinlerin çoğu zaman alegori, metafor ve simge aracılığıyla konuştuğu düşünüldüğünde (Eagleton 2011: 55), *Hür Zirveler*’in kartal figürüne yüklediği anlamlar daha da önem kazanmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, *Hür Zirveler* hikâyesini “zihniyet” kavramı çerçevesinde tahlil ederek, metnin bireysel hikâye düzeyinin ötesinde hangi toplumsal ve ideolojik yapıları görünür kıldığını ortaya koymaktır. Bu hikâyede kartal topluluğu, insan figürü ve benekli kartal üzerinden nasıl bir zihniyet dünyasının inşa edildiği; zaman ve mekân kurgusunun esaret-özgürlük gerilimini ve Sovyet dönemi toplumsal atmosferini hangi sembolik düzlemler aracılığıyla yansıttığı; dil, anlatım ve tekrarların özgürlük arayışını ve ideolojik çatışmayı ne şekilde derinleştirdiği sorgulanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda önce zihniyet kavramı etrafında kuramsal bir çerçeve sunulacak, ardından yöntem açıklanacak ve sonucunda metin, belirlenen kategoriler doğrultusunda çözümlenecektir.

1. Kuramsal Çerçeve

1.1. Zihniyet

“Zihniyet” kavramı, bir toplumun veya toplumsal grubun dünyayı algı-lama, anlamlandırma ve davranış kalıplarını belirleme biçimlerini ifade eder. Karl Mannheim’a göre her dönemin kendine özgü bir “düşünme tarzı” ve bu tarzı besleyen ideolojik/ütopyacı yapıları vardır (Mannheim 1997: 45). Mannheim, ideolojiyi hâkim sınıfın mevcut düzeni meşrulaştırma aracı, ütopya-yı ise mevcut düzeni aşmaya yönelik hayal ve tasavvurların toplamı olarak ele alır. Bu çerçevede edebî metinler, bireysel duyguların aktarımıyla sınırlı kal-mayıp, aynı zamanda dönemin egemen ve muhalif zihniyetlerini de yansı-tır. Terry Eagleton da ideolojiyi, iktidar ilişkileriyle iç içe geçmiş anlam sis-temleri olarak tanımlar ve edebiyatın bu anlam sistemlerini yeniden üretme ya da sorgulama gücüne dikkat çeker (Eagleton 2011). *Hür Zirveler*’de kartal topluluğunun gelenekçi zihniyeti ile insan figürünün doğaya tahakküm etme arzusu, birer ideolojik yapı olarak okunabilirken, benekli kartalın özgürlük arayışı ve “hür zirveler” tasavvuru, ütopya-cı bir boyut taşır.

1.2. Toplumsal Zihniyet

Max Weber, toplumsal eylemlerin arkasında yatan anlam dünyasını çö-zümlemek için, tarihsel süreçte biçimlenen zihniyet kalıplarına ve otorite tip-lerine odaklanır (Weber 2005). Geleneksel otorite, bireyin davranışlarını “her zaman böyle olduğu için” meşru sayılan kurallarla belirler; ihlalin bedeli ağır-dır. *Hür Zirveler*’de kartal topluluğunun “Bir kez hain olan hep haindir” anla-yışı, geleneksel otoritenin katı yüzünü yansıtır.

Norbert Elias ise *Uygarlık Süreci* çalışmasında, uzun tarihsel dönemlerde davranış kalıplarının ve duygulanım biçimlerinin nasıl dönüştüğünü gösterir (Elias 2000). Hakimali’nin hikâyesinde kartalların sert, affetmez tavrı ile in-sanın doğaya hükmetme pratikleri, farklı zihniyet formasyonlarının çatışma-sına işaret eder. Bu çatışma, hem tarihî süreklilik hem de ideolojik kırılma noktaları bakımından okunabilir.

1.3. Anlatmaya Dayalı Metinlerin Tahlili

Şerif Aktaş, anlatmaya dayalı edebî metinlerin tahlilinde, yapı (olay

örgüsü, kişiler, zaman, mekân), tema ve dil/anlatım unsurlarının birlikte ele alınması gerektiğini vurgular (Aktaş 2017). Bu çalışmada Aktaş’ın yaklaşımı, zihniyet odaklı bir okuma ile birleştirilmiştir. Dolayısıyla *Hür Zirveler* hikâyesi, hem klasik tahlil kategorileriyle hem de bu kategorilerin arkasındaki zihniyet kodlarını ortaya çıkaracak şekilde incelenecektir.

2. Yöntem

Bu çalışma, niteliksel ve yorumlayıcı bir metin çözümlemesi yöntemine dayanmaktadır. İnceleme O’ktam Hakimali’nin *Hyp Choqqular* adlı kitabında yer alan hikâyeler oluştursa da, çalışmanın örneklemini kitapla aynı adı taşıyan “Hür Zirveler” hikâyesiyle sınırlandırılmıştır.

Hikâye, öncelikle Kiril alfabesiyle yayımlanan Özbekçe aslından Latin alfabesine aktarılmış, ardından Türkiye Türkçesine çevrilmiştir. Çeviri sürecinde anlam ve kavram tutarlılığını sağlamak amacıyla Özbekçe–Türkçe sözlüklerden yararlanılmıştır (Berdak 1993; Özbek Tilining İzahli Lügati 1981; Yaman–Nizamiddin 1998). Bu çeviri, çalışmanın temel metni olarak kullanılmış; ancak telif hakları ve makale hacmi göz önünde bulundurularak hikâyenin tam metni makaleye alınmamış, yalnızca yer yer kısa alıntılara yer verilmiştir.

Analiz sürecinde şu adımlar izlenmiştir:

1. Metnin Bütünsel Okunması: Olay örgüsü, karakterler, anlatıcı ve anlatım tekniği hakkında ön izlenim elde etmek.

2. Yapısal Çözümleme: Olay birimleri, kişiler kadrosu, zaman ve mekân düzeni belirlenmiş; bu unsurların birbirleriyle ilişkisi ortaya konmuştur.

3. Tematik Çözümleme: Özgürlük–esaret, ihanet, doğaya tahakküm, geleneksel otorite, kimlik krizi gibi temalar tespit edilmiş ve ilişkilendirilmiştir.

4. Zihniyet Odaklı Okuma: Tespit edilen bu öğeler, Mannheim, Weber, Elias ve Eagleton’dan hareketle zihniyet ve ideoloji kavramları çerçevesinde yeniden yorumlanmıştır.

5. Dil Ve Tekrarların Analizi: Hikâyede özellikle kartal çılgınlıklarının, iç konuşmaların ve betimlemelerin nasıl tekrarlandığı ve nasıl bir duygusal/ideolojik atmosfer oluşturduğu incelenmiştir.

6. Bu yöntem aracılığıyla, metnin yalnızca “ne anlattığı” değil, aynı zamanda “nasıl anlattığı” ve bu anlatımın hangi zihniyet yapılarını taşıdığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3. Metnin Çözümlemesi

3.1. Kartal Topluluğu: Geleneksel ve Dışlayıcı Zihniyet

Hikâyede kartal topluluğu, gelenekler sıkı bağlı, değişime kapalı bir kolektif yapı olarak tasvir edilir. “Bir kez hain olan hep haindir” anlayışı, bireyin geçmişte yaşadığı zorunlu durumları dikkate almayan, bağlamdan kopuk bir yargılama biçimini yansıtır. Benekli kartalın küçükken insanlar tarafından kaçırılarak esir alınması, kartalın iradesi dışında gerçekleşmiş bir olaydır; buna rağmen topluluk, onu “insana hizmet etmiş olmak” nedeniyle kalıcı bir leke ile damgalar. Bu tavır, Weber’in geleneksel otorite tipinde gördüğü, “daima böyle geldiği için” meşru sayılan kuralların sorgulanamazlığına benzer (Weber 2005: 35) Kartal topluluğu için gelenek, yalnızca geçmişe bağlılık değil, varlığın tek teminatıdır; dolayısıyla en küçük sapma dahi ciddi bir tehdit olarak görülür. Bu sebeple “geleneksel toplum zihniyeti”, bireysel hikâyeyi ve mazereti önemsemeyen, grup çıkarını mutlaklaştıran bir yapıda karşımıza çıkar.

Benekli kartalın esaretten kurtulup yuvasına döndüğünde annesi ve babası tarafından dahi kabul edilmemesi, kolektif zihniyetin birey üzerindeki baskısını en çarpıcı şekilde ortaya koyar. Annenin “hain evlat” anlamı taşıyan bakışları, babanın “kendini zirveden at” noktasına varan sertliği, bireysel dönüşümü ve pişmanlığı imkânsızlaştırır. Bu noktada Mannheim’ın “zihniyetin sürekliliği” vurgusu hatırlanmalıdır: Toplumsal zihniyet, bireysel deneyimi çoğu zaman kendi kalıplarına uydurur; ona göre “anlam” üretir (Mannheim 1997: s. 65-74).

3.2. İnsan Figürü: Doğaya Tahakküm ve İdeolojik Körlük

İnsan karakteri, doğaya hükmetme arzusunun somutlaştığı figürdür. Esir aldığı kartalı karanlık bir odada tutması, aç bırakması, çeşitli alıştırma ve av makinesi” hâline getirmesi, doğayı sadece fayda üretilecek bir nesne olarak

gören zihniyetin göstergesidir. Kartalın her başarılı avının ardından etle ödülendirilmesi, insan-hayvan ilişkisinin “performans ve ödül” eksenine indirgenmiş hâlidir.

Bu tipleme, Eagleton’ın ideoloji tanımında vurguladığı “doğallaştırma” mekanizmasıyla ilişkilendirilebilir: İnsan, kartalı esir etme ve onu kendi çıkarı için kullanma eylemini “atalardan kalan meslek” olarak sunarak normalleştirir. Böylelikle tahakküm ilişkisi, kişisel keyif değil, “geleneğin gereği” gibi görünür. Bu da Weber’in “meşru otorite” kategorileriyle kesişen bir noktadır.

İnsan figürünün kartalın gözlerini oyduuracak düzeyde vahşileşen süreçten önce, kartalın bakışlarında yükselen öfkeyi fark etmesi, ancak bunu ciddiye almaması, ideolojik körlüğün önemli bir göstergesidir. Doğaya, hayvana ve dolaylı olarak insana yönelik her türlü baskıcı tutumun bir geri dönüşü olacağı; doğanın “intikam” aldığı fikri, hikâyede kartalın efendisinin gözlerini oyması sahnesiyle sembolik bir biçimde görünür hâle gelir.

3.3. Benekli Kartal: Arada Kalmış Özne ve Kimlik Krizi

Benekli kartal, ne tam anlamıyla insan dünyasına ait, ne de kartal topluluğunun bir parçası olarak kalabilen “arada kalmış özne”dir. Çocukken yuvasından çalınarak karanlık bir odaya hapsedilir; burada açlık ve susuzlukla terbiye edilir, insanlar için avlanan bir “araç” hâline getirilir. Bu süreçte hafızasında yer alan “hür zirveler” giderek silikleşir; esaret, bir süre sonra “doğal hayat” gibi algılanmaya başlar.

Ancak hikâyenin ilerleyen safhasında özgürlüğe duyulan özlem tekrar güçlenir; kartal, efendisinin gözlerini oyarak kaçtığında sembolik olarak hem esareti hem de bu esaretin ideolojik temelini hedef alır. Ne var ki özgürlüğe kavuşması, onu doğal olarak eski dünyasına iade etmez. Kartal topluluğu, geçmişte insanla kurduğu zorunlu ilişkinin “hainlik” olduğunu ileri sürerek onu reddeder.

Bu durum, Mannheim’ın ideoloji-ütopya gerilimine benzetilebilir. Benekli kartalın zihnindeki “hür zirveler”, bir ütopya olarak mevcut düzeni aşma arzusunun temsil ederken; kartal topluluğunun ideolojik bakışı, bu arzuyu görmezden gelir ve eski düzeni yeniden tesis etmek ister. Sonuçta benekli kartal,

hem insanın hem de kartalların gözünde “yabancı”ya dönüşür; bu ise kimlik krizinin ve aidiyetsizliğin en uç noktasını gösterir.

3.4. Zaman ve Mekânın İdeolojik İşlevi

Hikâyede zaman, benekli kartalın hayat evrelerini izleyen üçlü bir yapı hâlinde kurgulanır: Çocukluk ve esaret, özgürlük mücadelesi ve geri dönüş, ölüm ve sonuçlar. Geçmiş bölümü, esaretin ilk anlarına ve travmatik izlerine odaklanır; karanlık oda, üç yıl süren hapis ve açlık, kartalın “normal” algısını dönüştürür. Şimdiki zaman, esaretin kırıldığı, benekli kartalın efendisini cezalandırdığı ve hür zirvelere geri dönmeye çalıştığı bölüm olarak, en yoğun çatışmaların yaşandığı evredir. Gelecek ise adeta “ceza zamanı”dır; kartal topluluğunun hükmüyle benekli kartalın ölümle yüz yüze geldiği bu aşama, “ihânetin bedeli” söylemiyle meşrulaştırılır.

Mekân kurgusu da bu zamansal yapıyı destekler. Karanlık oda, yalnızca fiziki bir kapatılma alanı değil, aynı zamanda zihinsel hapsi sembolize eder. Hür zirveler ve yüksek dağlar ise özgürlüğün, yüceliğin ve kartalın “doğal evi”nin mekânıdır. Gökyüzü, hem esaret zincirlerinin kırıldığı hem de kartalın kendi türüyle nihai hesaplaşmayı yaşadığı bir savaş alanına dönüşür. Sonunda benekli kartalın kayalara çarpa çarpa ölmesi, bu mekânsal yükselme–düşme ekseninin trajik sonucudur.

Zaman ve mekânın böyle bir karşıtlık içinde düzenlenmesi, Sovyet dönemi gibi kapalı, baskıcı rejimlerin birey üzerinde kurduğu baskının; buna karşılık tahayyül edilen “özgür dünya”nın imgesel düzlemde nasıl temsil edildiğini de gösterir. Moran’ın belirttiği gibi insanlar çoğu zaman “yaşadıkları zamandan daha iyi bir geçmişin” hayalini kurarlar (Moran 2005: s.23). *Hür Zirveler*’de de kartalın zihninde canlanan özgür yuva ve hür zirveler, yaşanan şimdinin baskıcı yapısına karşı geçmişin idealize edilmiş bir tasarımını sunar.

3.5. Dil, Anlatım ve Tekrarlar

Hikâyede üçüncü tekil kişi anlatıcı kullanılır; ancak anlatıcı, özellikle benekli kartalın iç dünyasına odaklandığında içe dönük betimlemelerle neredeyse iç monologlara yaklaşan bir anlatım sergiler. “Karanlık oda”, “tasmanmış ayaklar”, “bezle bağlanmış gözler”, “hür zirveler” gibi ifadeler sık sık

tekrar edilir; bu tekrarlar kartalın zihnindeki esaret–özgürlük ikiliğini sürekli canlı tutar.

Kartal çılgınlıklarının anlatımdaki yeri özellikle dikkat çekicidir. Metinde sık sık geçen “Kığğğ...” tarzı ünlemler, hem sahne geçişlerinde ritim sağlayan bir işaretleyici, hem de kartalın duygusal yoğunluğunu dışavuran bir öge olarak işlev görür. “-Kığğğ... Benekli kartal deli gibi kanatlarını çırpıyor ve çılgılık atıyordu. Şimdiki çılgılığında, “Anlayın, o zamanlar gençtim, adama, onun tasmasına, bezine alışmıştım, hayatın bundan ibaret olduğunu düşünmüştüm.” Bu tekrarlar, kartalın zihinsel hapisini ve içsel isyanını vurgulayan “zihinsel tekrarlar”la birleşir; okur, kartalın hafızasında dönüp duran anı parçalarını ve hesaplaşmaları adım adım izler.

Dil düzeyinde hikâye, doğa betimlemeleriyle zenginleşir; dağlar, çam ağaçları, çöller ve hayvanlar, yalnızca dekoratif unsurlar değildir. Doğa, insanın ve kartalların eylemlerine tepki veren canlı bir bütün olarak tasavvur edilir. İnsan figürünün doğanın dengesini bozacak eylemleri, kartalın intikamıyla sonuçlanır; bu da “doğanın adaleti”ne işaret eden alegorik bir okumayı mümkün kılar.

Bulgular

Hikâyenin çözümlemesi sonucunda, *Hür Zirveler*de kartal topluluğunun gelenekçi, değişime kapalı ve dışlayıcı bir zihniyeti temsil ettiği görülmektedir. Topluluğun benekli kartala yönelik “Bir kez hain olan hep haindir” anlayışı, bireyin içinde bulunduğu zorunlu koşulları hesaba katmayan, katı ve sorgulanamaz bir geleneksel otoriteyi yansıtır. Benekli kartalın çocukluk döneminde iradesi dışında esir alınmış olması dikkate alınmaksızın tüm topluluk tarafından reddedilmesi, kolektif zihniyetin birey üzerindeki mutlak baskısını ortaya koymaktadır.

Analiz ayrıca insan figürünün doğaya hükmetme arzusunu taşıyan tahakkümcü bir zihniyet tipini temsil ettiğini göstermektedir. Kartalı karanlık bir odada tutması, açlık ve disiplin yoluyla eğitmesi ve av için araçsallaştırması, insanın doğayı fayda merkezli bir nesne olarak gördüğünü ortaya koyar. Bu süreçte tahakküm, bireysel bir tercih olmaktan çıkarılıp “geleneğin gereği”

olarak sunularak meşrulaştırılmaktadır. İnsan karakterinin kartalın bilinçli öfkesini fark etmesine rağmen ciddiye almaması ise, ideolojik körlüğün ve doğaya yabancılaşmanın önemli bir göstergesidir.

Benekli kartalın konumu ise iki dünya arasında sıkışmış “arada kalmış özne”yi temsil eder. Esaret altında geçen yıllar onun kimlik algısını zedelemiş, özgürlüğe kavuşması ise beklenen toplumsal kabulü sağlamamıştır. Kendi türü tarafından “hain” olarak damgalanması, aidiyetsizliğin ve kimlik krizinin trajik boyutunu ortaya koyar. Bu durum, kartalın hür zirvelere duyduğu özlemin bir ütopya niteliği taşıdığını göstermekte; bireyin mevcut düzeni aşma arzusunu sembolik bir biçimde görünür kılmaktadır.

Zaman ve mekân unsurlarına ilişkin bulgular, hikâyenin ideolojik çatışmayı destekleyecek biçimde kurgulandığını ortaya koymaktadır. Karanlık oda, hem fiziksel hem de zihinsel esareti simgeleyen bir mekân olarak öne çıkar. Buna karşılık hür zirveler ve dağlar, özgürlüğün ve yüceliğin idealleştirilmiş mekânlarıdır. Kartalın gökyüzünde yaşadığı son çatışma, bireyin hem kendisiyle hem de içinde bulunduğu toplumsal yapıyla hesaplaşmasını sembolik düzeyde ifade eder.

Dil ve anlatım özelliklerine yönelik bulgular ise, hikâyenin sembolik yoğunluğunun tekrarlar aracılığıyla güçlendirildiğini göstermektedir. “Karanlık oda”, “hür zirveler” gibi ifadelerin sürekli yinelenmesi, esaret-özgürlük ikiliğini zihinsel düzeyde sürekli canlı tutar. Kartal çılgınlıklarının ritmik kullanımı, psikolojik gerilim ve içsel isyanı görünür kılar. Doğa betimlemelerinde kullanılan canlı ve hareketli dil, doğanın pasif bir dekor değil, eylemlere tepki veren bir özne olarak kurgulandığını ortaya koyar

Sonuç

O’ktam Hakimali’nin *Hür Zirveler* hikâyesi, görünürde bir kartalın esaretten özgürlüğe, oradan da ölüme uzanan trajik serüvenini anlatmakla birlikte, derin yapısında Sovyetler Birliği’nin son dönemlerinde şekillenen toplumsal ve ideolojik atmosferi alegorik bir düzlemde yansıtmaktadır. Kartal topluluğunun gelenekçi ve dışlayıcı zihniyeti, insan figürü üzerinden temsil edilen doğaya tahakküm arzusuyla iç içe geçer; benekli kartal ise bu iki dünya arasında sıkışıp kalmış, aidiyet krizi yaşayan bireyi simgeler.

Mannheim, Weber, Elias ve Eagleton’dan hareketle kurulan kuramsal çerçeve, hikâyede görülen zihniyet yapılarının yalnızca yerel bir bağlamın ürünü olmadığını; daha geniş tarihsel ve ideolojik süreçlerle ilişkilendirilebileceğini göstermektedir. *Hür Zirveler*, bir yandan Türk dünyası kartal sembolizminin modern bir yansıması olarak değerlendirilebilirken, diğer yandan özgürlük arayışının bireysel ve toplumsal düzeydeki gerilimlerini görünür kılan bir metin olarak okunabilir.

Çalışmada olay örgüsü, kişiler, zaman ve mekân, tema, tekrarlar ve dil anlatım unsurları zihniyet odaklı bir tahlile tabi tutulmuş; özellikle kartal topluluğu, insan figürü ve benekli kartalın temsil ettiği zihniyet katmanları ortaya konmuştur. Bu çözümleme, Sovyet sonrası dönemde Orta Asya Türk edebiyatlarında özgürlük, kimlik ve ideoloji temalarının daha ayrıntılı olarak incelenmesine de zemin hazırlayabilir.

Hakimali’nin hikâyesi, en sonunda, “ihamet” söylemiyle dışlanan bireylerin, baskıcı toplumsal yapılara karşı verdikleri mücadelenin trajik boyutunu vurgular. Benekli kartal, ne esaret altında yaşamayı kabul eder ne de özgürlüğün bedeli olarak kendisine biçilen “hain” kimliğini. Hikâye, bu açıdan bakıldığında, hem bireysel özgürlüğün hem de kolektif zihniyetin sınırlarını sorgulayan güçlü bir edebî metin olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Aktaş, Şerif. *Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerin Tahlili – Teori ve Uygulama*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları, 2017.
- Berdak, Yusuf. *Türkçe-Özbekçe ve Özbekçe-Türkçe Sözlük*. Özbek-Remaksa Yayınları, 1993.
- Çobanoğlu, Özkul. *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.
- Eagleton, Terry. *Edebiyat Kuramı: Giriş*. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.
- Elias, Norbert. *Uygarlık Süreci*. Çev. Ender Ateşman. İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.
- Hakimali, O’ktam. *Hyp Choqqunap*. Taşkent: Gafur Gulâm Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, s. 103-122, 1989.

Mannheim, Karl. *İdeoloji ve Ütopya*. Çev. Mehmet Okyavuz. Ankara: Pinhan Yayıncılık, 1997.

Moran, Berna. *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

Özbekistan SSR Fanlar Akademisi A. S. Puşkin Namidagi Til ve Edebiyot Enstitüsü. *Özbek Tilining İzahli Lüğati*. Taşkent: Rus Tili Neşriyatı, 1981.

Weber, Max. *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. Çev. Zeynep Gürata. Ankara: Ayraç Yayınları, 2005.

Yaman, Ertuğrul ve Mahmud Nizamiddin. *Özbek Türkçesi – Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi – Özbek Türkçesi Karşılıklar Kılavuzu*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998.

İnternet Kaynakları

<https://ziyouz.uz/ozbek-nasri-oktam-hakimali/> (erişim: 20.02.2025).

Genişletilmiş Özet

O'ktam Hakimali'nin *Hür Zirveler* adlı hikâyesi, görünen düzlemde benekli bir kartalın esaret, özgürlük ve ölüm arasında şekillenen dramatik yaşamını konu alıyor gibi görünse de, derin yapıda özgürlük arayışını, toplumsal baskıyı ve zihniyet çatışmalarını alegorik bir düzlemde ele alan çok katmanlı bir metindir. Hikâye, Türk kültüründe hürriyet ve kudretin simgesi olarak kabul edilen kartal figürü üzerinden, bireyin hem dış baskılara hem de kendi toplumunun beklentilerine karşı verdiği kimlik mücadelesini görünür kılar. Bu yönüyle metin, sıradan bir hayvan hikâyesi görünümünün ötesine geçerek Sovyetler Birliği'nin dağılmaya yaklaştığı dönemin baskıcı zihniyetini sembolik biçimde işler.

Hikâyenin merkezinde yer alan benekli kartal, daha yavruyken yuvasından çalınıp bir insan tarafından karanlık bir odaya kapatılarak eğitilir. Açlık, cezalandırma, ödüllendirme ve zorlayıcı alıştırma ile “av makinesi” hâline getirilen kartal, zamanla esareti olağanlaştırmaya zorlanır. Ancak hafızasında silik de olsa varlığını sürdüren “hür zirveler” imgesi, özgürlüğe dair içsel arzusunu canlı tutar. İnsan karakteri, kartalı kendi çıkarları doğrultusunda eğiten ve onu doğanın bir parçası değil, araçsallaştırılabılır bir nesne olarak gören tahakkümcü bir zihniyetin temsilcisidir. Kartalın bakışlarında beliren öfkeyi fark etmesine rağmen bunu ciddiye almaması, iktidarın körleşmesini simgeler. Bu körlük, kartalın bir gün efendisinin gözlerini oyarak kaçmasına yol açar ve doğaya hükmetme arzusunun trajik geri dönüşünü dile getirir.

Benekli kartal özgürlüğüne kavuştuktan sonra doğduğu topraklara geri döner; ancak beklediği kabulde değil, bambaşka bir dışlanma biçimiyle karşılaşır. Kartal topluluğu, “Bir kez hain olan hep haindir” anlayışıyla hareket eden gelenekçi ve dışlayıcı

bir yapı olarak betimlenir. Kartalın esaretinin kendi iradesi dışında gerçekleşmiş olması dikkate alınmaz; insanlar tarafından av için kullanılmış olması, onun için silinmez bir leke olarak görülür. Annesi ve babası dahi onu reddeder; babası, “hain evlat” damgasını silmenin tek yolu olarak kendini uçurumlardan atmasını ima eden katı bir tutum sergiler. Bu yaklaşım, bireyi gelenek aracılığıyla denetleyen ve değişime kapalı bir toplumsal zihniyetin yansımasıdır. Böylece benekli kartal hem insan dünyasında hem de kendi toplumunda yabancılaşmış bir özneye dönüşür.

Hikâyenin zaman ve mekân örgüsü, bu ideolojik çatışmayı derinleştirmek üzere bilinçli biçimde kurgulanmıştır. Karanlık oda, yalnızca fiziksel bir hapis alanı değil, aynı zamanda zihinsel dönüşümün ve kişiliğin bastırılmasının sembolü hâline gelir. Buna karşılık “hür zirveler” özgürlüğün, yüceliğin ve kartalın kendi tabii benliğine kavuşma arzusunun mekânsal karşılığıdır. Gökyüzü ve dağlar, kartalın hem kendisiyle hem de toplumsal yargılarla mücadele ettiği bir yüzleşme alanı olarak işlev görür. Son çatışmada kartalın türdeşleriyle giriştiği mücadele ve kayalara çarpa çarpa ölmesi, özgürlüğün bedelini ve bireyin hem baskıcı otoriteye hem de kolektif yargıya yenik düşüşünü trajik bir biçimde somutlaştırır.

Dil ve anlatım açısından metin yoğun sembolik unsurlarla örülmüştür. “Karanlık oda”, “hür zirveler” gibi ifadeler ile tekrar edilen kartal çığlıkları, özgürlük-esaret gerilimini sürekli canlı tutar. Doğa betimlemeleri pasif bir dekor olmaktan çıkarak duygusal ve düşünsel atmosferin parçası hâline gelir; doğa, insanın tahakkümüne karşı tepki veren bir özne gibi konumlanır.

Extended Abstract

Oktam Hakimali's story, Hür Zirveler (Free Peaks), appears on the surface to be about the dramatic life of a spotted eagle, shaped by captivity, freedom, and death. However, at a deeper level, it is a multi-layered text that allegorically addresses the search for freedom, social pressure, and conflicts of mentality. Through the figure of the eagle, accepted in Turkish culture as a symbol of freedom and power, the story reveals the individual's struggle for identity against both external pressures and the expectations of their own society. In this respect, the text goes beyond the appearance of an ordinary animal story and symbolically addresses the oppressive mentality of the period when the Soviet Union was approaching collapse.

The spotted eagle at the center of the story is stolen from its nest while still a chick and confined by a human in a dark room for training. Through hunger, punishment, reward, and coercive exercises, the eagle is transformed into a “hunting machine” and

gradually forced to normalize its captivity. However, the image of “free peaks,” faint though it may be in its memory, keeps its inner desire for freedom alive. The human character represents a domineering mentality that trains the eagle for its own interests and sees it not as part of nature, but as an object that can be instrumentalized. The fact that the falcon does not take seriously the anger evident in its own gaze symbolizes the blindness of power. This blindness leads to the falcon one day escaping by gouging out its master's eyes, expressing the tragic backlash of the desire to rule over nature.

After regaining its freedom, the spotted eagle returns to its birthplace; however, it is met not with the acceptance it expects, but with a completely different form of exclusion. The eagle community is described as a traditionalist and exclusionary structure that acts according to the principle that “once a traitor, always a traitor.” The fact that the eagle's captivity occurred beyond its own will is disregarded; its use by humans for hunting is seen as an indelible stain on its character. Even his mother and father reject him; his father takes a harsh stance, implying that the only way to erase the label of “traitor son” is for him to throw himself off a cliff. This approach reflects a social mindset that controls the individual through tradition and is closed to change. Thus, the spotted eagle becomes an alienated subject both in the human world and in his own society.

The story's time and place structure is deliberately constructed to deepen this ideological conflict. The dark room becomes not only a physical prison, but also a symbol of mental transformation and suppression of personality. In contrast, the “free peaks” are the spatial counterpart of freedom, grandeur, and the eagle's desire to return to its natural self. The sky and mountains function as an arena where the eagle confronts both itself and social judgments. In the final conflict, the eagle's struggle with its fellow creatures and its death as it crashes into the rocks tragically embodies the price of freedom and the individual's defeat at the hands of both oppressive authority and collective judgment.

In terms of language and expression, the text is woven with dense symbolic elements. Expressions such as “dark room” and “free peaks,” along with repeated eagle cries, constantly maintain the tension between freedom and captivity. Descriptions of nature cease to be passive decoration and become part of the emotional and intellectual atmosphere; nature is positioned as a subject reacting against human domination.

Ultimately, *Free Peaks* uses the tragic story of an eagle to powerfully allegorize the individual's struggle for identity, the oppression of traditional authority, and how

the desire for freedom is constrained by ideological barriers. Faced with both the oppressive world represented by the human figure and the rigid traditionalism of the eagle community, the spotted eagle stands at the center of a literary tragedy as a character who pays the heaviest price for freedom. In this respect, the story offers a compelling example of the themes of freedom, ideology, and mindset in modern Central Asian literature.

Etik Komite Onayı: Bu araştırma için etik kurul izni gerekmemektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması tek yazar tarafından yürütülmüştür.

Çıkar Çatışması: Yazar; bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Finansal Destek: Yazar; bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Yapay Zekâ Kullanımı Bildirimi: Yazar; bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması için herhangi bir yapay zekâ aracından faydalanmamıştır.